

MIKKO
TYNI

KUINKA SALA- MURHA ESTETÄÄN

VALTIOJOHDON
HENKILÖSUOJAUS
EUROOPASSA 1914-1964

DOCENDO

Ensimmäinen painos

Copyright © Mikko Tyni ja Docendo 2025

Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Kansi ja taitto: Jarkko Lemetyinen / Katse Design
Kannen kuvat: Adobe Stock ja Lehtikuva

ISBN: 978-952-382-699-1
Painettu EU:ssa.

Tuoteturvallisuteen liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@docendo.fi

MIKKO TYNI

**KUINKA
SALA-
MURHA
ESTETÄÄN**

VALTIOJOHDON
HENKILÖSUOJAUS
EUROOPASSA 1914-1964

DOCENDO

Sisällys

1. Johdanto.....	6
OSA I: EUROOPPA.....	12
2. Kaksi laukausta Sarajevossa	13
Salajärjestö tarttuu tilaisuuteen.....	14
Kohtalokas matka naapurikaupunkiin	16
Saattue kesäkuisessa aamupäivässä.....	18
Laukaukset tulivat oikealta	20
Vääriä prioriteetteja ja perusteetonta optimismia.....	25
3. Keisarin kaartilaisista Weimarin ministerimurhiin	30
Rautakansleri attentaattien kohteena	31
Ensimmäisen keisarin kolme murhayritystä	34
Vilhelm II vaarassa.....	38
Weimarin levoton 1920-luku.....	44
4. Kaappaus ja kuolema Ballhausplatzilla	53
Edellisvuotinen esinäytös	54
Kiistellyn kanslerin henkivartiointi.....	56
Operaatio Sommerfest	57
Troijalainen sisääntulo.....	60
Analyysi: Kun kaikki kehät pettivät	65
5. Verta Marseillen kadulla	68
Poliittisten attentaattien aalto 1919–1932.....	69
Luotisade elokuvakameran edessä	72
Valtiojohdon henkilösuojauspalvelu "V.O." syntyy.....	79
6. Diktaattorin kahdet varjot: Hitlerin henkilösuojaus	84
Puoluejohtajan turvallisuus 1920-luvun "taisteluvuosina".....	85
SS-Begleitkommando 1932–1945.....	88
Kevät 1933: toinen henkivartiosto syntyy Münchenissä	94
Röhm-kapina, Hitlerin henkilösuojauksen taitekohta.....	99
RSD:n perustaminen ja kehitys 1935–1939	110
RSD:n sodanaikainen toiminta ja yhteistyö armeijan kanssa	117
Begleitkommando ja RSD: yhdessä mutta erikseen	119
Yhteistyö SS:n, Gestapon ja poliisin kanssa	122
Valtakunnankanslian turvallisuuspalvelut	126
Uhkauksia ja murhayrityksiä 1933–1939.....	128
Vastarinta terästyy: attentaattihankkeita 1939–1944.....	133
Keskipäivä Sudenpesässä: 20.7.1944.....	136
Lähisuojausta pääkaupungin alla: Bunkkerikevät 1945.....	140
7. Väijytys tienmutkassa: Praha, 27.5.1942.....	143
Vaaroja halveksiva valtakunnanprotektori	144
Henleinista Heydrichiin - Protektoraatin alku ja varhaiset turvatoimet	145
Anthropoid käynnistyy	148
Tiedustelua ja valmistelua	152
Neljä miestä pysäkillä.....	154
Potilas numero 12 555/42	159
Tutkinta laajenee ihmisjähdiksi.....	163
Loppunäytös sairaalassa, kartalla ja kirkossa	164
Analyysi: Jääräpääsyyden hinta	167

8. Särmi­käs pää­minis­teri ja 13 vaaran­paikkaa	171
Special Branchin synty	172
”Kuninkaan­murhaaja” McMahon	174
Hänen majesteettinsa erityisessä palveluksessa	181
Ministerien suo­jauksen alkuvaiheita	183
Pää­minis­teri ja hänen varjonsa sodassa	189
Sotaa, sairautta ja sielullista uupumusta	197
9. Tähtäimessä viidennen tasavallan presidentti	202
Kenraalin ensimmäiset turvamiehet	203
Valtio­johdon suo­jaus Vichyn-Ranskassa 1940–1944	204
De Gaulle valtion­päämiehenä 1944–1946	207
Gaullistien ”lentävä prikaati”	209
OAS presidenttikauden alkuaikojen varjona	212
45 sekuntia Petit-Clamartissa	215
10. Turvamiehet jaetussa maassa: BKA ja MfS	222
Länsi-Saksa: Paikallis­pöliisistä Sicherungsgruppeen	222
Pommikirjeitä ja teräseita	225
Kesäkuu 1963: ”Ich bin ein Berliner”	227
Itä-Saksa: Stasin henkilö­suo­jauksen alkuvaiheet	230

OSA II: SUOMI .....

11. Varhaiset valtio­vierailut ja niiden turvatoimet	235
Isäntänä nuori tasavalta	236
Käytännöt alkavat vakiintua	240
Suojelupöliisin rooli: henkilökohtainen turvallisuus ja tiedustelu	241
Liikkuva poliisi ja paikallis­pöliisi	246
Suomen päämiehet ulkomailla	247
Svinhufvudin kaudella Viroon ja Ruotsiin, Kekkosen aikana kaukomaille	249
12. Vastavakoilu torjuu murhayrityksen – Suomen valtio- ja sotilas­johdon turvallisuus sotavuosina	253
Ylipäällikön ja Päämajan turvallisuus	254
Tasavallan presidentin turvallisuus sotavuosina	261
Ministerit ja heidän varjonsa	268
Talvisodan eduskunta Kauhajoella	274
13. Kuumenneet tunteet kylmässä sodassa	278
Uhkailuja pöytäpuheissa, postitse ja puhelimitse	279
Vaaran vuosista olympialaisiin	285
Erikoinen vierailu presidentin­linnassa	289
Presidentin kotimaan matkat	292
Suojattavana UKK	293
14. Yhteen­veto	299
Kirjan taustasta ja lähteistä	304
Liitteet	306
Lähteet	315
Henkilö­hakemisto	328
Viitteet	336

1. Johdanto

Niin kauan kuin on ollut hallitsijoita ja johtajia, on heitä myös yritetty surmata. Vuonna 2024 maailmaa järkyttivät Slovakian pääministeri Robert Ficoon sekä kaksi Donald Trumpiin tämän presidentinvaalikampanjan aikana kohdistunutta salamurhayritystä. Vaikka attentaattien kohteet selvisivät hengissä, tapauksiin liittyvä henkilösuojaus nostettiin julkisuudessa kepin nokkaan. Pennsylvaniassa pidetyssä Trumpin presidentinvaalikampanjan ulkoilmatilaisuudessa läheiseltä katolta kiväärillä ammutut laukaukset, joista yksi lävisti Trumpin korvalehden, olivat lopputulos turvallisuusjärjestelyjen epäonnistumisesta. Handlovássa pistoolimies ampui Ficoa aidan takaa väkijoukosta. Se herätti kysymyksen, olivatko pääministerin turvamiehet sijoittuneet oikein. Kun selvisi, että ampuja oli suunnitellut väkivallantekoa pitkään, kritiikki kääntyi siihen, miksi kyseinen henkilö ei ollut ollut turvallisuusviranomaisten tarkkailussa.

Vastaavanlaisia kysymyksiä on pohdittu aiemminkin, kuten tämän kirjan lukuisat tapausesimerkit aina 1800-luvulta 1960-luvun alkuvuosiin osoittavat. Mukana on niin henkilösuojauksen traagisia epäonnistumisia, merkittäviä onnistumisia kuin lukuisia läheltä piti -tilanteita, joissa myös puhtaalla sattumalla on ollut osuutensa. Virheistä oppimista ovat hidastaneet esimerkiksi moninaiset vastuukysymykset ja valtiollisen henkilösuojauksen luonne, jossa kokemuseräistä tietoa ei mielellään jaeta oman organisaation ulkopuolelle. Siksi virheet toistuivat

useasti ja jälkikäteen tarkasteltuna hämmästyttävän samanlaisina ennen perustavanlaatuisia muutosta.

Kirjan alaotsikossa mainittu ajanjakso sekä alkoi poliittisesta salamurhasta että päättyi sellaiseen: Frans Ferdinand ammuttiin Sarajevossa vuonna 1914, John Fitzgerald Kennedy Dallasissa vuonna 1963. Kuluneiden vajaan 50 vuoden aikana voidaan hyvällä syyllä katsoa valtiojohdon ammattimaisen henkilösuojauksen eriytyneen omaksi erikoisalakseen. Ajanjakso ensimmäisestä maailmansodasta 1960-luvulle oli Euroopan poliittisessa historiassa myrskyisä; perinteisten imperiumien romahdettua niiden entisistä alusmaista syntyneet nuoret mutta hauraat demokratiat olivat sisäisten ja ulkoisten uhkien kohteina.

Yksi niistä oli verisen sisällissodan repimä Suomi. Sisäasiainministeri Heikki Ritavuoren ampuminen kotiovelleen Etu-Töölössä helmikuussa 1922 on toistaiseksi jäänyt Suomen ainoaksi valtiojohdon edustajaan kohdistuneeksi salamurhaksi. Silti eriaisteiset väkivallantekojen ja murhayritysten uhat ulottuivat myös Suomen valtionpäämiehiin ja ylimpään valtiojohtoon itsenäistymistä seuranneina kuohuvina vuosikymmeninä.

Lauri Relander ja P. E. Svinhufvud joutuivat Pohjoismaiden matkoiltaan ääriivasemmiston maalittamiksi. Koetut välikohtaukset rajoittuivat mielenilmaisuihin, mutta myrkyllinen kiihotuskampanja olisi voinut provosoida huomattavasti traagisempiinkin tekoihin.

Uhkaavia tilanteita kohtasivat myös myöhemmät Suomen tasavallan presidentit. Kesäyönä 1948 yöllinen tunkeutuja poistui Presidentinlinnan kattoikkunan kautta mukanaan Paasikiven päällystakki. Jälkikäteen jopa koomiselta kuulostavassa tapauksessa olisi kuitenkin ollut aineksia huomattavasti vakavampiinkin seurauksiin. Urho Kekkosen ensimmäisellä kaudella, juhannuksena 1957 ammuttiin mereltä päin laukaus kohti Kultarannan linnarakennusta. Ampuja tiesi presidentin perheineen oleskelevan tuolloin kesäasunnollaan. Vain muutamaa vuotta aiemmin silloinen pääministeri Kekkonen oli löytänyt nimensä mieleltään järkkyneen pankkivirkamiehen laatimalta tappolistalta. Samainen Valtioneuvostonlinnassa pistoolia esitellyt mies ampui hengiltä poliisin ja haavoitti toista.

Erityisesti 1920-luvun alku oli Euroopassa yleisemminkin salamurhien niin sanottua kulta-aikaa, mikä osaltaan joudutti henkilösuojauksen ammattimaistumista. Toisessa maailmansodassa valtio- ja sotilasjohdon

suojauksen uusia haasteita olivat muun muassa ilmapommitukset, laskuvarjovakoojat ja räjähdensat. Ylipäätään suojautuminen mahdolliselta salamurhayritykseltä edellytti aiempaa kattavampaa ja saumattomampaa henkilösuojauksen ja vastatiedustelun yhteistyötä. Sotien jälkeen Euroopan blokkijaon keskellä läntinen maailma yhtenäistyi ja kansainvälistyi nopeasti. Samalla valtiollisten vierailujen määrä kasvoi, mikä edellytti yhdenmukaisempia käytäntöjä turvallisuusjärjestelyissä. Ilmiön juuret ovat kuitenkin paljon syvemmillä.

Henkilösuojauksen historiallinen kehityskaari sai luonnollisesti alkunsa paljon aikaisemmin. Jonkinlaisia henkivartijoita on ollut yhtä kauan kuin hierarkkisesti järjestäytyneillä ihmisyhteisöillä hallitsijoita, sotapäälliköitä, mahtisukujen päämiehiä tai rikollisjoukkoiden johtajia.

Vallanpitäjien nimikkojoukkoja, erilaisia henkikaarteja, tunnetaan kymmenittäin. Niiden toimenkuva oli myöhäiskeskiajalle saakka kokonaisvaltainen. Siihen kuului päämiehen suojelemisen lisäksi tämän käyttämien rakennusten vartiointi sekä usein myös sotatoimiin osallistuminen. Tunnettu esimerkki on antiikin Rooman pretoriaanikaarti, joka muodostui keisarilliseksi palatsikaartiksi ensimmäisen keisarin Augustuksen kaudella vuonna 27 eaa. Pretoriaanit jäivät historiaan myös siksi, että keisari Caligulan murhaajat vuonna 41 tulivat sen henkivartiosaston riveistä. Huonommin tunnetaan germaanisista sotureista koottu *Numerus Batavorum*¹, jonka roolina 30-luvulta eaa. vuoteen 68, niin sanotun julio-claudiaanisen kauden aikana, oli hallitsijan fyysinen lähisuojaus. Pretoriaaneihin verrattuna se oli pienempi ja henkilökohtaisempi joukko. Sotilaiden parhaimmistosta koottuja erityisiä hallitsijoiden nimikkokaarteja tunnetaan myös muun muassa Mesopotamian, Kiinan, Persian ja Bysantin dynastioista.

Varhaisimpana yleisesti tunnettuna esimerkkinä puhtaaseen henkivartiorooliin eriytyneestä sotilasjoukosta voi pitää 1500-luvun alussa paavi Julius II:n kaudella perustettua Vatikaanin sveitsiläiskaartia, joka alkuun toimi perinteisempänä palkkasoturijoukkona. Sen rungon muodosti Sveitsistä rekrytoitu 150 miehen kaaderi. 1550-luvulta lähtien niin sanottujen italialaissotien jälkeen kaartin pääasialliseksi tehtäväksi määriteltiin katolisen kirkon päämiehen hengen ja koskemattomuuden vartiointi.

Seuraava merkittävä kehitysvaihe henkilösuojuuksessa oli nykyaikaisen valtion ja sen myötä poliisi-instituution muodostuminen. Samoihin aikoihin, 1700- ja 1800-lukujen taitteessa, syntyi myös yksityisetsivien ammattikunta, jonka toimenkuvaan henkilösuojaus enemmän tai vähemmän kuului aina 1900-luvun puolivälin paikkeille.

Tunnetuin esimerkki on vuonna 1850 perustettu, yhä toimiva yhdysvaltalainen Pinkertonin etsivätoimisto. Sen perustaja Allan Pinkerton saavutti mainetta huolehtimalla henkilökuntineen presidenttiehdokas Abraham Lincolnin turvallisuudesta rautateitse taitetulla vuoden 1861 vaalikiertueella – vain kaksi kuukautta ennen Yhdysvaltojen sisällissodan alkua. Pinkertonin toiminnassa yhdistyivät jo tuolloin turvallisuustiedustelu ja lähisuojaus; mantereen halki kulkeneen reitin varrelta paljastettiin useita eriasteisia Lincolnin kohdistettuja murha- ja sabotaasihankkeita. Kun näyttelijä John Wilkes Booth murhasi Lincolnin neljä vuotta myöhemmin washingtonilaisessa teatterissa, ei aitiossaan istuneella presidentillä ollut minkäänlaista henkilösuojausta, sillä ainoana vuorossa ollut turvamies oli poistunut läheiseen saluunaan.²

Parlamentarismien yleistyminen 1800-luvulla mobilisoi eri kansanterrokset tavoittelemaan oikeuksiaan. Sivutuotteena syntyi aatehistoriallisia virtauksia, joilla oli suora vaikutus henkilösuojuuksen tarpeeseen. Anarkismi irtautui kansainvälisestä työväenliikkeestä omaksi suuntaukseksi 1870-luvulta lähtien. Sen rinnalle nousi nihilistinen terrorismi, jota esiintyi erityisesti itsevaltaisissa valtioissa, kuten Venäjällä. Vallanpitäjien murhaaminen muodostui kansainväliseksi toimenpideohjelmaksi, ”teon propagandaksi”, johon kiihotettiin kirjallisuuden ja esimerkkien avulla. Tekovälineinä oli salamurhaajille tunnusomaisten tikarien ja myrkkujen sijaan yhä useammin tuliaseet ja pommit. Vaaleilla valittujen päättäjien ohella myös monarkkien tuli näyttäytyä aiempaa useammin kansan keskuudessa, mikä muodosti heille uudenlaisen uhkatekijän. Valtiojohdon edustajien julkiset esiintymiset olivat tyyppillisesti tilanteita, joissa tasapainoteltiin turvallisuuden ja avoimuuden välillä.³

1800-luvun lopulla eurooppalaisen valtiojohdon henkilösuojuuksen malli oli pääpiirteiltään vakiintunut. Keisarien ja kuninkaallisten turvallisuudesta vastasivat sekä sotilaat että poliisit, mutta jako seremonialliseen näkyvään vartiointiin ja huomaamattomaan henkilökohtaiseen

lähisuojaukseen oli jo pitkälti muotoutunut. Keskeisten parlamentaaristen poliitikkojen suojaus oli puolestaan lähes yksinomaan poliisiviranomaisten vastuulla. Varhaisimpana henkivartiointiin erikoistuneena toimijana poliisiorganisaatioiden piirissä näyttäytyy Yhdysvaltain salainen palvelu *Secret Service*. Se perustettiin vuonna 1865 valtiovarainministeriön alaisuuteen vastaamaan valuuttaväärennösten torjunnasta, ja henkilösuojaus tuli tärkeäksi osaksi sen tehtäviä vasta presidentti William McKinleyn murhan jälkeen vuonna 1902⁴ Eurooppalaisten suurvaltojen valtiojohdon henkilösuojaus kuului lähes poikkeuksetta pääkaupungin, kuten Lontoon, Berliinin, Pariisin ja Wienin, poliisilaitokselle. Niistä varhaisimmin eli ensimmäisen maailmansodan jälkeen henkilösuojaukseen alkoi profiloitua Suur-Lontoon poliisin erikoisosasto *Special Branch*.

1900-luvun alun eurooppalaisen valtiojohdon henkilösuojauksessa oli kuitenkin edelleen merkittäviä puutteita. Näin oli etenkin vallanpitäjien oleskellessa virkahuoneidensa ja residenssiensä ulkopuolella. Siirtymätaipaleet osoittautuivat vaarallisiksi, sillä niin hevosvaunuja kuin myöhemmin autoja kohti hyökättiin – usein kohtalokkain seurauksin. Tämä ei ollut sattumaa, sillä virkamatkoilla ja usein myös vapaaajalla valtiojohdon suojaus oli vähäistä tai jopa olematonta.

Henkilösuojauksen onnistuminen on usein riippuvainen tiedustelun kyvykkyydestä. Vastatiedusteluun lukeutuva turvallisuustiedustelu (*Protective Intelligence*) eli mahdollisten valtiojohtoon kohdistuvien uhkien tunnistaminen ja tarkkailu muodostaa uloimman, näkymättömän suojauskehän. Sen tehtävä on havaita salamurha- ja terrorihankkeet ajoissa niin sanottujen heikkojen signaalien pohjalta ja paljastaa niiden taustalla olevat henkilöt ja verkostot. Perinteinen ilmiantajamalli osoittautui tähän tarkoitukseen riittämättömäksi, sillä se edellytti käytännössä jo tapahtunutta rikosta. Tietolähdetoimintaa eli tiedottajien värväämistä viranomaisten silmiksi ja korviksi ryhdyttiin soveltamaan järjestelmällisemmin 1800-luvulla. Näin erilaisista uhkaa aiheuttavista suunnitelmista ja hankkeista oli mahdollista saada tietoa ennakoivasti. Usein siihen liittyi tietolähteen ohjattua käyttöä ja eriasteista peitetoimintaa. Edelläkävijänä toimi Ranska, jossa entinen ammattirikollinen ja kolmin-kertainen vankilapakenija Eugène-François Vidocq perusti Napoleonin hallitsijakaudella siviiliasuisista etsivistä koostuneen *Sûreté*n. Kun se

valtiollistettiin vuonna 1813, syntyi pohja nykyaikaiselle rikostiedustelulle ja rikospoliisitoiminnalle.⁵

Turvallisuustiedustelun keinoin kerättyyn ja analysoituun tietoon perustuva todenmukainen tilannekuva ja siihen nojautuva uhka-arvio muodostavat nykyaikaisen henkilösuojauksen suunnittelun perustan. Periaatteen tasolla tämä tiedostettiin jo 1800-luvun puolella, mutta käytännön toteutus oli usein auktoriteettikysymysten ja suoranaisten ylenkatseen jarruttamana ontuvaa. Useiden viime vuosisadan alkuvuosikymmenten salamurhien ja attentaattiyritysten juurisyyt vaikuttavat palautuvan juuri turvallisuustiedustelun puutteellisuuteen, mikä puolestaan on johtanut virhearviointeihin myös fyysisten suojaustoimien toteutuksessa ja mitoituksessa. Kirjaan valitut tapausesimerkit henkilösuojauksen epäonnistumisista ja onnistumisista kuvaavat välähdyksinä tätä virheistä oppimisen kaarta.

Eräs alkupiste nähtiin helteisenä kesäpäivänä Balkanilla 110 vuotta sitten.

OSA I EUROOPPA

2. Kaksi laukausta Sarajevossa

*“Luuletteko Sarajevon olevan täynnä
salamurhaajia?”*

Sotilaskuvernööri Oskar Potiorek vastaväitteenä
ehdotetuille turvatoimille 28.6.1914

Gavrilo Principin ampumat Itävalta-Unkarin kruununperijän, arkkiherttua Frans Ferdinandin ja hänen puolisonsa herttuatar Sophien surmanneet laukaukset kesäkuun lopulla 1914 lienevät Euroopan lähihistorian tunnetuin attentaatti. Tapausta on käsitelty kirjallisuudessa erityisesti suurvaltapoliittisen historian näkökulmasta, mutta vastaavasti henkilösuojaukseen liittyvät, tapahtumakulun loppusuoran kannalta oleelliset seikat ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sarajevon attentaatti osoittaa, että tiedustelun keinoin olisi ollut vähintään kohtalaiset edellytykset tuottaa todenmukaiseen tilannekuvaan perustunut riskiarvio, joka puolestaan olisi voinut johtaa parempiin turvallisuusjärjestelyihin. Viranomaisten toimintaa haittasivat kuitenkin arvovaltakysymykset: Frans Ferdinand päätti toteuttaa vierailunsa ja sen näkyvät siirtymäosuudet tiedossa olleesta vaarasta huolimatta, ja järjestelyistä vastannut kuvernööri sivuutti saamansa varoitukset. Lisäksi arkkiherttuaparin lähisuojauksen toteutuksessa oli merkittäviä puutteita.

Tämä kaikki mahdollisti osaltaan tapauksen, jota on pidetty ensimmäisen maailmansodan lähtölaukauksena.

Salajärjestö tarttuu tilaisuuteen

Kuukausia aiemmin kuusi nuorta bosnialaismiestä oli laatinut suunnitelman arkkiherttuan surmaamisesta Sarajevossa. Joukkion olivat koonneet 24-vuotias opettaja ja journalisti Danilo Ilić sekä 19-vuotias lyseolainen Gavrilo Princip. Osa ryhmän jäsenistä sairasti tuberkuloosia, mikä oli saattanut madaltaa heidän kynnystään ottaa osaa terroristiseen toimintaan.

Ilić oli joukon keskeinen linkki *Ujedinjenje ili Smrt* (suom. Yhdistyminen tai kuolema) -nimiseen salajärjestöön. Nimi viittasi pyrkimykseen saattaa serbialueet saman lipun alle Suur-Serbiaan. Järjestö tunnetaan paremmin kutsumanimellä *Crna ruka* eli Musta käsi. Sen pelkoa herättävä maine periytyi toukokuun 1903 salaliitosta ja vallankaappauksesta Serbiassa. Tuolloin kuninkaallisen armeijan nuoremmat upseerit kapteeni Dragutin Dimitrijevićin johdolla murhasivat Belgradin kuninkaallisessa palatsissa epäsuositun Obrenović-sukuisen hallitsijan, kuningas Aleksanteri I:n ja kuningatarpuoliso Dragan sekä pääministerin, sotaministerin, kuninkaan pääadjutanttin ja vielä myöhemmin samana iltana Dragan molemmat veljet. Verityön myötä kruunu palautui Karađorđević-suvulle, joka oli edellisen kerran hallinnut maata 1850-luvulla. Dimitrijević, kadettiajoilta periytyneeltä kutsumanimeltään egyptiläisen härkäjumalan mukaan *Apis*, kohosi attentaatin jälkeen everstiksi ja lähestulkoon kansallissankariksi. Päät्योंään hän johti maansa yleisesikunnan sotilastiedustelua. Dimitrijevićin ympärille kerääntynyt aktivistien piiri muodosti kaaderin virallisesti keväällä 1911 perustetulle järjestölle. Toiminnan ytimessä oli Habsburgien imperiumin vastustaminen kaikin keinoin propagandan levittämisestä sabotaasiin ja poliittiseen terrorismiin erityisesti alueilla, jotka haluttiin liittää kaksoismonarkian kruunun alta Suur-Serbiaan.

Järjestön organisaatiorakenne oli moderni: Matalimmalla tasolla toimivat paikalliset muutaman hengen solut, joiden yläpuolella olivat

piirikomiteat. Solujen jäsenet tunsivat toistensa lisäksi vain välittömän ylemmän kontaktinsa. Toimintaa johti Belgradissa majaansa pitänyt Dimitrijevićin alainen keskuskomitea. Jäsenet vanhoivat valan ja sitoutuivat täydelliseen uskollisuuteen, mikä äärimmillään tarkoitti jopa oman elämän uhraamista.

Vuosina 1911–1914 järjestö nautti Serbian hallituksen vähintäänkin hiljaista hyväksyntää. Järjestön ja hallituksen läheisien suhteitten takia tieto salamurhahankkeen olemassaolosta päätyi pian hallituspiireihin. Pääministeri Nikola Pašićin tietämyksen taso ja toiminnan motiivit tosin jakavat edelleen tutkijoita. Vähentääkseen hallituksensa suoraa vastuuta mahdollisesta attentaatista mutta välttääkseen joutumista järjestöä tukevien maanmiestensä silmissä petolliseen valoon Pašić päätyi varoitamaan Itävalta-Unkaria kierteletse vajaan kuukautta ennen attentaattia. Tämä tapahtui diplomaattikanavia pitkin. Jovan Jovanovic, Serbian lähettiläs Wienissä, sai sanan vietäväksi valtiovarainministeri Leon von Bilińskille. Tämä oli ainoa Habsburgien ministereistä, johon lähettiläällä oli lämpimät välit. Heidän tavatessaan kesäkuun viidentenä päivänä 1914 Jovanovic ilmaisi von Bilińskille verhotusti, että Frans Ferdinandin Sarajevon-vierailun aikana ”jokin nuori serbiradikaali” saattaisi päätyä tavanomaisen mielenilmauksen sijaan esittämään protestinsa tuliasein. Ennakkovaroitus oli kuitenkin muotoiltu sen verran kiertelevästi, että von Biliński vain hymähti toivomuksen siitä, ettei mitään ikävää tapahtuisi. Lähettiläs katsoi täyttäneensä tehtävänsä. Bosnian parlamentin varapuhemies, tohtori Sunaric yritti puolestaan varoittaa kuvernööri Oskar Potiorekia nuorten bosnialaisaktivistien radikaaliudesta ja attentaatin mahdollisuudesta. Tämä piti kuitenkin uhkakuvaa liioiteltuna ja vakuutti Sunaricille, että arkkiherttuan oli turvallista vieraila hänen hallintopiirissään.

Kevään 1914 Princip vietti Belgradissa valmistautuen määrätietoisesti salamurhan toteutukseen. Hän oli rekrytoinut hankkeeseen ikä- ja koulutoverinsa Nedeljko Čabrinovićin ja Trifun Grabežin. Juuri Čabrinović oli saanut Principin valitsemaan hautomansa attentaatin kohteeksi Frans Ferdinandin esittelemällä lehtileikettä tämän tulevasta Sarajevon-vierailusta. Tilaisuus ei yksin tehnyt murhaajia mutta kylläkin konkretisoi suunnitelmat. Tärkeänä linkkihenkilönä oli Principin

tuntema Mustan käden jäsen Milan Ciganović, joka oli palvellut toisessa Balkanin sodassa majuri Vojislav Tankošićin alaisuudessa. Tankošićin, ansioituneen partisaanikomentajan ja salaseuraveljen, välityksellä Ciganović järjesti nuorukaisille Browning-pistoolit, kranaatteja ja syanidikapsleita. Ampumakoulutusta pidettiin Belgradin puistoissa ja lähimetsissä. Vähitellen Princip harjaantui taitavaksi aseenkäyttäjäksi. Hieman myöhemmin kolmikko ylittäisi Drina-joen poikki valtionrajan takaisin Itävalta-Unkarin puolelle Bosnia-Hertsegovinaan ja jatkaisi edelleen Sarajevoon. Hankkeen keskushenkilöiden välisestä dynamiikasta on eri lähteissä toisistaan eroavia kuvauksia: Joidenkin tulkintojen mukaan juuri kaksikko Dimitrijević ja Tankošić olisivat avainasemassa koordinoineet murhahankkeen toteutusta. Toisista lähteistä taas piiritty näkemys Principin aloitteellisuudesta, jota kokeneemmat salaliittolaiset lähinnä myötäilivät. Joka tapauksessa serbiupseerien kautta hankitut resurssit ja läheiset suhteet Mustaan käteen olivat keskeinen iskun mahdollistanut tekijä.⁶

Kohtalokas matka naapurikaupunkiin

Sunnuntaina kesäkuun 28. päivänä 1914 arkkiherttua puolisoineen oli matkustanut junalla läheisestä Ilidžan kylpyläkaupungista Sarajevoon. Kyse oli virallisesta vierailusta Itävalta-Unkarin asevoimien kaikkien puolustushaarojen ylitarkastajan ominaisuudessa – vakanssi, johon keisari oli veljenpoikansa hiljattain nimittänyt. Frans Ferdinand oli ollut edeltävät päivät seuraamassa suuria sotaharjoituksia, jotka olivat juuri päättyneet.⁷

Matkasta ja sen päätöspäivän kaupunkivierailusta oli ajan tavan mukaan kerrottu laveasti sanomalehdissä. Tavoitteena oli houkutella mahdollisimman paljon kansaa reitin varrelle. Bosnian ja Hertsegovinan itävaltalainen sotilaskuvernööri, tykistönkenraali Potiorek oli korkea vierastaan vastassa asemalla ja vastasi ylimpänä auktoriteettina vierailun järjestelyistä ja turvallisuudesta. Hän tähtäsi yleisesikunnan päälliköksi ja oli tavoitteensa edistämiseksi esittänyt kruununperilliselle kutsun.

Saattuetta varten oli varattu seitsemän autoa. Ensimmäisenä oli niin

sanottu kärkiauto, johon arkkiherttuan mukana seuranneiden neljän henkilökohtaisen turvamiehen oli määrä asettua, mutta sekaannuksen – ja ilmeisesti myös jonkinasteisen kilpailuasetelman – takia autoon nousikin kolme sarajevolaista poliisimiestä esimiehenään komisario Karl Mayerhofer. Toisessa autossa matkustivat vierailun turvallisuudesta operatiivisesti vastannut kaupungin poliisipäällikkö, hallituskomissaari Edmund Gerde ja Sarajevon pormestari Fehim Effendi Čurčić. Kolmantena autojonossa seurasi Frans Ferdinandia, Sophieta ja kuvernööri Potiorekia kuljettanut vuoden 1911 mallinen, itävaltalaisvalmisteinen kuusipaikkainen Gräf & Stift 28/32 PS Doppel-Phaeton. Sen katto oli taitettu alas, jotta juhlakansa näkisi korkean vieraansa paremmin. Tšekkiläisen kuljettajan – taitavana ja lujahermoisena automiehenä tunnetun – Leopold Lojkan lisäksi edessä istui palvelijana toiminut jahtiapulainen Gustav Schneiberg. Taitettavalla väli-istuimella istui auton omistaja, everstiluutnantti ja kreivi Franz von Harrach – arkkiherttuan ystävä, joka oli toiminut sotaharjoitusten ajan myös tämän adjutanttina. Vierailua isännöinyt Potiorek ei istunut tavan mukaisesti kunniavieraansa vieressä takana vaan poikkeuksellisesti toisella väli-istuimella sivuttain heihin nähden. Korkeaselkäinen takapenkki oli varattu arkkiherttuaparille, joka tavallisesti matkusti protokollan edellyttämällä tavalla eri ajoneuvoissa – herttuatar kun edusti kruununperijään nähden matalampaa säätystä. Poikkeukseen vaikutti myös samaiselle sunnuntaille osunut parin neljästoista häöpäivä, sillä Frans Ferdinand halusi ilahduttaa puolisoaan. Saattueen kolme viimeistä autoa oli varattu mukana seuranneille korkeille upseereille, virkamiehille ja palveluskunnalle. Myös arkkiherttuan etsivät joutuivat matkustamaan viimeisten autojen kyydissä, joten heillä ei ollut mahdollisuutta havainnoida reitin varsia ennakoivasti.⁸

Vierailureitin ensimmäisenä etappina oli Itävalta-Unkarin sotilasjoukkojen koulutusleirin tarkastus kaupungin ulkopuolella. Sitä seuraisi pysähdys juhlavastaanotolle kaupungintalolla, josta jatkettaisiin Bosnian ja Hertsegovinan kansallismuseoon vanhassa kaupungissa, ja viimeisenä reittipisteenä oli kuvernöörin virkapalatsi, ottomaanien valtakaudella rakennettu *Konak*.⁹

Saattue kesäkuisessa aamupäivässä

Kesäkuun 28. päivä tunnetaan serbien keskuudessa Pyhän Vituksen päivänä, *Vidovdanina*, jota vietetään vuonna 1389 ottomaaneja vastaan käydyin Kosovon taistelun muistoksi. Myyttiset mitat saanut serbisoturi Miloš Obilić surmasi taistelussa väitetysti ottomaanien johtajan, sulttaani Murad I:n tämän komentoteltassa. Radikaalit aktivistit, Mustan käden ”nuorisojärjestönä” toimineeseen Nuori Bosnia (*Mlada Bosna*) -ryhmittymään kuuluneet Princip ja Čabrinović samastuivat vahvasti noihin tapahtumiin ja mielsivät ”astuvansa Obilićin teitä” omassa ajassaan – myös Nuoren Bosnian ideologiaan kuului oleellisesti tyranninmurhan oikeutus. Päivän kuvaannollinen merkitys oli varmasti Suur-Serbiaa ajaneiden irredentistien tiedossa, mutta se ei näkynyt uhka-arvioissa eikä heijastunut turvallisuusjärjestelyihin. Serbien kansallisen ylpeyden juhlapäivän merkitys oli tavallistakin korostuneempi kesällä 1914, sillä kahtena edellisellä vuonna sitä oli varjostanut tappiollinen Balkanin sota. Vierailun ajankohta oli siten helppo tulkita Frans Ferdinandin suunnalta provokaatioksi serbejä kohtaan ja kansallisromanttiseksi innoittajaksi salamurhalle symbolisena tekona.¹⁰

Frans Ferdinandin juna saapui vajaan kymmenen kilometrin matkalta hieman myöhässä. Sotilassoittokunta seisoivat vastassa virittäen marssisävelet tervehdykseen, ja autosaattue lähti rautatieasemalta kello 10.12. Läheisellä Philipovicin harjoitusalueella Sarajevon keskustan itäpuolella seurasi ratsuväenkenraalin asuun pukeutuneen arkkiherttuan eteen järjestäytyneiden itävaltalaisjoukkojen katselmus. Manööverien jälkeen ajettava reitti kaupungintalolle kulki Miljackajokea reunustavaa, taannoisen kuvernöörin Johann von Appelin mukaan nimettyä Appelkai-rantakatua pitkin (nykyiseltä nimeltään Obala Kulina Bana). Hänen sukulaisensa, Sarajevon varuskunnan komentaja Michael von Appel oli ehdottanut ryhmittävänsä sotilaitaan reittivartioksi koko ajoreitin matkalle. Potiorek ja kaupunginjohto olivat kuitenkin tyrmänneet ajatuksen, sillä he katsoivat poliisivoimien riittävän huolehtimaan turvallisuudesta. Taustalla oli ajatus siitä, että miehittäjävaltion sotilaiden näyttävä läsnäolo olisi saattanut ärsyttää siviiliväestön tunnetusti itävaltalaisvastaisia mielialoja. Lisäksi se olisi

kiusallisella tavalla korostanut korkealle vieraalle turvallisuustilanteen epävakautta.¹¹

Autojono sivuutti kello 10.21 Iličin joukkion vanhimman ja kokeneimmän konspiraattorin, 27-vuotiaan puuseppä Muhamed Mehmedbašićin. Hän oli asemassa pomminsa kanssa Itävalta-Unkarin valtionpankin paikkeilla, jokirannan puolella reittiä.

Mehmedbašić, jonka Dimitrijević oli aikanaan rekrytoinut Mustan käden tekijämieheksi, oli jo toista kertaa asialla: alkuvuodesta hänen oli ollut määrä murhata kuvernööri Potiorek myrkkyyntä kastetulla ruotsalaisella Mora-puukolla. Yritys oli epäonnistunut santarmien noustua junaan Dubrovnik–Sarajevo-välillä. Mehmedbašić oli ehtinyt heittää puukon junan ikkunasta.

Saattueen ilmestyessä näkyviin Sarajevossa Mehmedbašićin hermot kuitenkin pettivät, ja hän jätti heittämättä käyttövalmiin räjähteensä.

Seuraavaksi autoletka saapui Vaso Čubrilovićin kohdalle. 17-vuotias pistoolilla ja pommilla varustautunut lyseolainen – myöhempi Belgradin yliopiston historian professori – horjui hänkin aikeessaan.

Kolmantena vuorossa oli jokirannan puolella Cumurijan sillan läheisyydessä seissyt kirjapainotyöntekijä Čabrinović, 19, joka Iličin ohella oli ryhmän ainoa sarajevolainen. Paine oli kova, sillä lähestyvä saattue merkitsi sitä, etteivät ryhmän muut jäsenet olleet syystä tai toisesta onnistuneet aikeissaan. Kun arkkiherttuan päähineen vihreät riikinkukonsulat piirtyivät näkyviin, Čabrinović syytti ja heitti serbialaisvalmisteisen Vasić M-12 -käsikranaatin kello 10.26 kolmannen auton tullessa kohdalle. Sytytysviive oli pitkä, kymmenisen sekuntia. Kuljettaja Lojka huomasi lentävän esineen ja kiihdytti autoaan. Frans Ferdinand oli ehtinyt ojentautua ylöspäin ja kohottaa kättään projektiilin suuntaan suojatakseen Sophieta. Hätäillen heitetty kranaatti osui lopulta auton taitettuun kattoon ja kimposi siitä ajoradalle räjähtäen neljäntenä ajaneen amerikkalaisvalmisteisen auton alla, jossa istuivat Potiorekin adjutantti, eversutiluutnantti Eric von Merizzi, kreivi Alexander von Boos zu Waldeck, hovimestari, kapteeni Karl von Rumerskirch ja herttuattaren kamarineito Vilma Lanjusová. Räjähdyksen tuhovoima oli melkoinen: autossa olleet haavoittuivat sirpaleista vakavasti, samoin lukuisat reitin sivustoilla seisseet katsojat. Katupinnoitteeseen syntyi kuusitoista senttimetriä syvä

kuoppa. Myös herttuatar Sophie sai lievän vamman oikeaan olkapäähänsä.

Tajuttuaan epäonnistuneensa Čabrinović nielaisi syanidikapselin, jollaiset ryhmän jäsenille oli jaettu, ja hyppäsi kivivallin yli Miljackan matalaan virtaan. Paikalle kiirehtineet poliisimiehet, joukossa yksi arkkiherttuan omista etsivistä, saivat nostettua hänet ylös. Myrkkykapseli ei toiminut odotetusti vaan aiheutti Čabrinovićissa pelkän pahoinvointikohtauksen. Raivoisa väkijoukko hyökkäsi Čabrinovićin kimppuun ja pieksi hänet, ennen kuin poliisit saivat kuljetettua hänet pois paikalta.¹²

Laukaukset tulivat oikealta

Räjähdyksessä oli aiheuttanut arkkiherttuan saattueessa hetken hämmennyksen. Mutta kun kärkiauto jatkoi matkaa, osa muista autoista toimi samoin. Viidennessä autossa istunut kruununperijän henkilöäkäri, tohtori Ferdinand Fischer jäi antamaan ensiapua haavoittuneille. Palvelija Schneiberg asettui tässä vaiheessa varmuuden vuoksi seisomaan astinalaudalle arkkiherttuaparia suojatakseen.

Räjähdyksen vaikutuksia ei tuoreeltaan osattu pitää erityisen vakavina. Kaupungintalon ja Latinalaisen sillan välisellä osuudella seisot viimeiset kolme attentaattoria, Cvetko Popović, Gavrilo Princip ja Trifun Grabež, olivat varautuneet ampumaan tai heittämään pomminsa. Yleinen epäselvyys lamaannutti myös heidät niiksi sekunneiksi, joihin autosattue ohitti asemapaikat. Tilaisuus näytti menetetyltä.

Vastaanotto kaupungintalolla, jonka eteen kolonna pysähtyi kello 10.30, toteutettiin nopeutetusti. Frans Ferdinand oli kiihtynyt pommiiskun takia ja lausui pisteliään huomautuksen pormestarin vaivaantuneen tervehdyspuheen aikana. Oman puheenvuoronsa pidettyään arkkiherttua, joka oli menettänyt mielenkiinnon vierailuohjelman jatkamiseen, ilmaisi aikovansa seuraavaksi lähteä varuskunnan sairaalaan tervehtimään räjähdyksessä haavoittuneita; tuossa vaiheessa oli saatu tieto heidän vammojensa vakavuudesta.

Arkkiherttuan talouden- ja asiainhoitaja, reserviluutnantti Andreas von Morsey, piti ajatusta vaarallisena, sillä tiedossa ei ollut, oliko kaikki

attentaattiin osalliset saatu pidätettyä. Poliisipäällikkö Gerde oli varovaisen samaa mieltä, kun taas kuvernööri Potiorek piti hovimiehen epäilyksiä suorastaan loukkaavina – osoittihan tämä rivien välistä epäilyksiä hänen arvostelukykyään ja komennossaan olleita turvallisuusjoukkoja kohtaan. Eräs upseereista ehdotti katujen tyhjentämistä yleisöstä tai sotilaiden komentamista suojaamaan ajoreittiä, mutta Potiorek tyrmäsi ajatuksen. Hän vetosi siihen, etteivät hänen varuskunnassa olevat joukkonsa olleet asianmukaisesti paraatiasuun puettuina, joten niiden hyödyntäminen jo yksin etikettisistä olisi mahdotonta. Myös kruununperijän tahto oli vakaa.

Keskustelua heräsi myös siitä, olisiko herttuattaren viisainta jäädä kaupungintalon suojiin sairaalavierailun ajaksi. Sophie tahtoi kuitenkin ehdottomasti pysytellä miehensä vierellä.

Kaikki edellä kerrottu osoittaa, että uhka tiedostettiin. Sitä kuitenkin varottiin ylikorostamasta, sillä julkisesta näyttäytymisestä pidättäytyminen olisi voitu tulkita pelkuruudeksi. Potiorek ja Gerde tekivät päätöksen ajaa saattue sairaalaan rantakadun kautta, sillä Sarajevon keskusta sokkeloisine kapeine katuineen tuntui turhan riskialttiilta vaihtoehdolta. Kriittinen päätös reittimuutoksesta ei kuitenkaan välittynyt saattueen kuljettajille, sillä komentoketju oli katkennut. Autonkuljettajien informointi olisi ollut kuvernöörin haavoittuneen adjutanttin vastuulla. Myös Gerdeä pyydettiin tiedottamaan saattuehenkilöstölle muutoksista, mutta hän jätti sen tekemättä, ilmeisesti siksi että oletti asian jo tulleen hoideksi. Frans Ferdinandin pääadjutanti ja sotilaskanslian päällikkö Carl von Bardolff tyytyi ohjeistamaan kuljettajia ylimalkaisesti seuraamaan toinen toisiaan.¹³

Kello 10.40 seurueen jäsenet olivat poistuneet arkkiherttuaparin johdolla kaupungintalolta kunniakujaa pitkin, tulleet ikuistetuiksi valokuvaajan negatiiville viimeistä kertaa ja asettuneet autoihinsa. Lojka käänsi kruununperijän auton ja jatkoi pitkin Appelkaita, kunnes tultiin keskustaan vievän Franz-Josef-Straßen kulmaan. Ensimmäinen kuljettaja kääntyi alkuperäisen reitityksen mukaisesti oikealle kohti kansallismuseota; niin teki myös perässä seuraava Lojka. Tässä vaiheessa reittivirhe valkeni kuvernöörille, ja Potiorek huudahti Lojkaa pysähtymään ja kääntymään ympäri. Auto nytkähti pysähdyksiin Moritz Schillerin

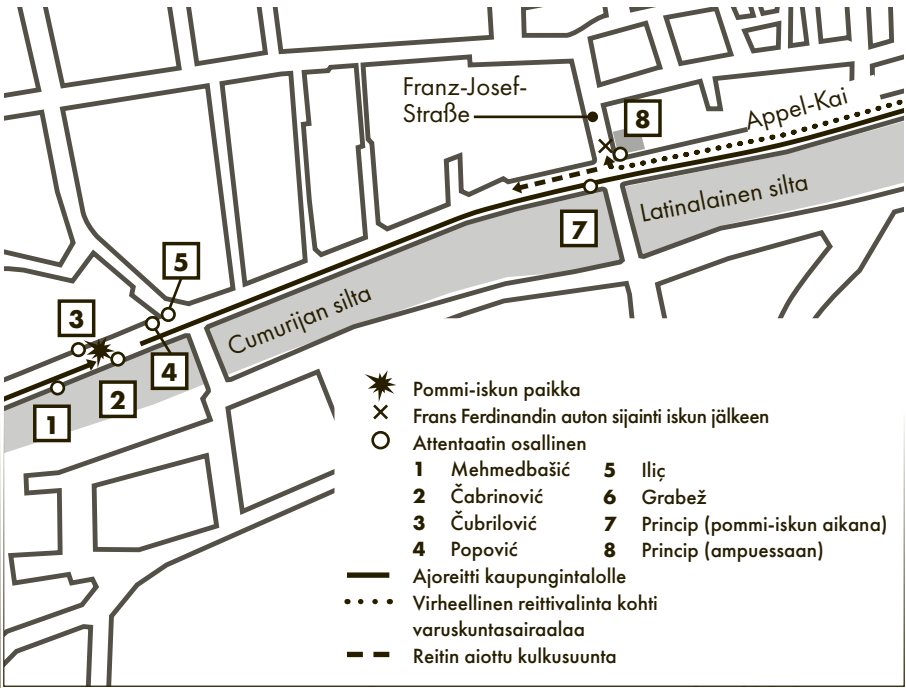
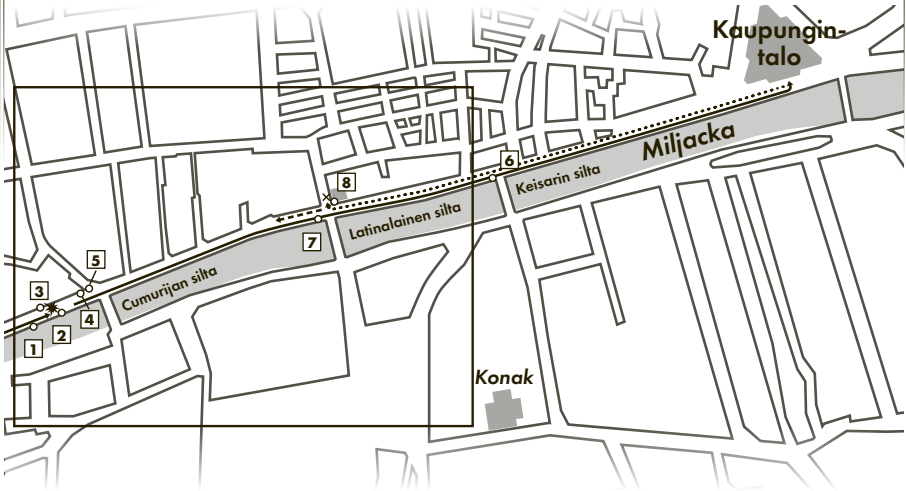
herkkuliikkeen edustalle ja seiso siinä muutamia sekunteja. Lojka veti peruutusvaihteen silmään. Vaihdelaatikko jumittui ja moottori sammui. Kuljettajan ja autossa istuneiden huomio oli tilanteen selvittämisessä.

Princip, joka oli siirtynyt juuri kyseisen risteyksen tuntumaan kaupan edustalle odottamaan saattuetta, tajusi hetkensä tulleen. Kello oli 10.45. Hän ryntäsi esiin väen keskeltä jalkakäytävältä ja ampui noin puolentoista metrin etäisyydeltä tehokkaalla puoliautomaattisella, yhdeksänmillisellä FN 1910 -pistoolillaan kaksi laukausta – yhden kumpaakin takapenkki-läistä kohti. Ensimmäinen laukaus osui oikealla, hyökkääjästä katsoen lähimpänä, istunutta Sophieta vatsaan, jälkimmäinen Frans Ferdinandia kurkkuun. Kukaan peruuttavassa autossa tai yleisössä ei ennättänyt reagoida ratkaisevina sekunteina. Muuan lähistöllä seissyt siviilipukuinen poliisimies havahtui kyllä nuorukaisen poikkeavaan käytökseen ja otti askelia kohti Principiä, mutta useammat kädet väkijoukossa tarttuivat virkamieheen. Väärinkäsitys maksoi viimeisenkin mahdollisuuden pysäyttää hyökkääjää. Everstiluutnantti Harrach oli seissyt koko matkan auton vasemmalla astinlaudalla, koska aiemmin heitetty kranaatti oli tullut rannan puolelta, mutta ei kyennyt suojaamaan arkkiherttuaparia kehollaan eikä voinut mitenkään ennättää toiselle puolelle autoa. Tilanteen vakavuus ei hahmottunut autossa istuneillekaan välittömästi. Haavoittuneita ei lähdetty kiidättämään sairaalaan, vaan Potiorek käski Lojkaa ajamaan nopeasti kohti kuvernöörin virka-asuntoa.

Ilmeisesti oletettiin, että arkkiherttua olisi haavoittunut lievästi ja herttuatar pyörtynyt järkytyksestä. Todellisuudessa Frans Ferdinandin kaulalaskimosta vuoti runsaasti verta, ja sitä valui solkenaan myös vahingoittuneeseen henkitorveen. Sophie oli menettänyt lähes välittömästi tajuntansa. Häneen osunut luoti oli ensin lävistänyt auton oven ja muuttanut muotoaan kulmikkaaksi, repiväksi projektiiliksi, joka aiheutti alavatsaan kuuden senttimetrin haavan ja vahingoitti kaikkia tielleen osuneita kudoksia ja vatsa-aortan haaraa. Vammat olivat kuolettavia.

Harrach nojautui astinlaudalta kohti esimiestään ja yritti puhutella tätä. Verta yskinyt arkkiherttua vannotti tiedotonta Sophieta pysyttelemään elossa heidän lastensa tähden ja vastasi adjutantilleen muutamia kertoja korahdellen: ”*Es ist nichts*” – ”Eihän tässä mitään”. Heti laukaukset ammuttuaan Princip nieli syanidikapselin, joka ei vienyt edes

KARTTA 1 | SARAJEVO 28.6.1914.

tajuntaa saati henkeä. Vanhentunut ja laimentunut myrkkyy aiheutti vain pahoinvointia ja kivuliaat suun limakalvojen palovammat. Princip yritti vielä ampua itsensä, mutta väkijoukosta syöksyneet sivulliset ja poliisit sekä autoista kiirehtineet arkkiherttuan etsivät kaatoivat hänet maahan ja väänsivät pistoolin murhaajan kädestä. Kiinniottoon osallistui myös jäljessä tulleesta autosta hypännyt von Morsey, joka löi Principiä useasti miekallaan.¹⁴

Ajomatkaa Konakiin joen ylittävän sillan kautta oli vain vajaa kilometri, ja se kesti kaksi minuuttia, mutta perille tultaessa kello 10.48 aikoihin Sophie oli menehtynyt. Autosta taloon kannettu Frans Ferdinand oli tajuton ja kuolemaisillaan. Paikalle ensimmäisinä saapuneet kolme sotilaslääkärinä, esikuntalääkäri Karl Wolfgang ja rykmentinlääkärit Eduard Beyer ja Robert Fischer, saattoivat ensiavun aloitettuaan todeta molemmat heistä kuolleiksi. Kuolinajaksi merkittiin 10.55. Lääkäreitä seuranneet papit Sarajevon arkkipiispan johdolla aloittivat viimeisen voitelun toimittamisen.¹⁵

Tieto tapahtuneesta kulki virkatalosta puhelinlinjoja pitkin. Kirkonkellot alkoivat soida läpi kaupungin kello yhdentoista jälkeen. Sarajevon puhelimet ja lennättimet vaikenivat Potiorekin käskystä, sillä kuvernööri halusi estää huhujen leviämisen Wieniin ennen kuin virallinen lausunto olisi saapunut kaupunkiin.

Samoihin aikoihin pahoinpidelty, verta vuotava Princip tuotiin Sarajevon poliisilaitoksen poliklinikalle sidottavaksi. Kuulustelut kirjattiin aloitetuiksi kello 11.15, ja ne jatkuivat viikkoja tutkintatuomari Leo Pfefferin johdolla. Muut reitin varrella seisseistä attentaattiin osallistuneista saatiin kiinni vielä saman päivän aikana lukuun ottamatta Mehmedbašićia, jonka onnistui paeta Montenegroon. Keisari Frans Joosef I sai tiedon veljenpoikansa kuolemasta lomaresidenssilleen Bad Ischliin vasta puoli kahden aikaan iltapäivällä. 83-vuotias hallitsija vaikutti lähinnä välinpitämättömältä kuullessaan kruununperillisensä murhasta.

Potiorek kiirehti toimenpiteitä, joita voi pitää pitkälti näytösluontoisina. Sarajevossa pidätettiin yli sata serbiä, joilla arveltiin voivan olla yhteyksiä salaliittolaisiin. Eräänlaisena kollektiivisena rangaistuksena Potiorek kannusti hallintopiirinsä väestöä näennäisen spontaaneihin

serbialaisvastaisiin mielenilmauksiin eri puolilla Bosnia-Hertsegovinaa vielä samana iltana. Täysimittaisen pogromin piirteet saavuttanut melakoinnin aalto levisi pitkin Itävalta-Unkaria ja jatkui seuraavanakin päivänä. Sarajevossa hyökättiin serbien omistamiin liikkeisiin ja ainakin kaksi serbitaustaista kuoli väkivaltaisuuksissa. Lisäksi Potiorek palautti kertaalleen lakkautetut miehitysvaiheen aikaiset, serbivastaisesta terroristaan tunnetut *Schutzkorps*-kodinturvajoukot, jotka saivat vapauden käyttää väkivaltaa mielivaltaisesti.¹⁶

Oikeudenkäynnin aika koitti lokakuussa 1914 maailmansodan jo alettua. Syytettyjä oli yhteensä 24. Puolustuspuheenvuorossaan Princip korosti, että iskun alkuperäisenä kohteena oli ollut arkkiherttuan ohella nimenomaan Potiorek eikä herttuatar Sophie. Kuvernööri oli Nuori Bosnia -aktivistien piirissä kenties Itävalta-Unkarin hallinnon vihatuin edustaja ja päätyneyt Mustan käden tappolistalle jo vuonna 1911.

Tuomiot olivat ankarat. Täysi-ikäiset osalliset tuomittiin kuolemanrangaistukseen, ja vallinneen lain mukaan alaikäiset, kuten 19-vuotias Princip, saivat 20 vuoden kuritushuonerangaistuksen, joka määrättiin suoritettavaksi sotilasvankilassa eristettynä ja seinään kahlittuna.

Princip menehtyi tuberkuloosiin ja ravinnonpuutteen aiheuttamaan heikkouteen Theresienstadtin linnakevankilassa huhtikuussa 1918 kärsittyään tuomiostaan kolme vuotta ja kymmenen kuukautta. Myös salamurhahankkeen keskeinen mahdollistaja, everstiksi kohonnut tiedustelupäällikkö Dimitrijević kohtasi vuorollaan väkivaltaisen kuoleman: hänet ammuttiin Thessalonikissa kesäkuussa 1917 syytettynä kumoushankkeesta¹⁷ Serbian tuolloista valtiojohtoa vastaan.¹⁸

Vääriä prioriteetteja ja perusteetonta optimismia

Ensimmäisiä laajempia akateemisia tutkimuksia poliittisista salamurhista tehnyt saksalainen kriminalisti Hans Langemann luonnehtii Sarajevon attentaattia venäläisten vallankumouksellisten 1800-luvun jälkipuolella kehittämien tekotapojen paluuksi. Räjähdeiden ja ampuma-aseiden käytön yhdistely koordinoituna useamman tekijän hyökkäyksenä yleistyi vielä ensimmäisen maailmansodan jälkeenkin.¹⁹

” Marsalkka pyysi, etten minä paremmin kuin hallituksen jäsenetkään menisi Lappeenrantaan vainajain päivänä suuren vaaran vuoksi. ”

Risto Ryti päiväkirjassaan 15.5.1944

Kattava tietokirja vallanpitäjien henkilösuojauksen historiasta kertoo, miten ylintä johtoa on suojeltu murhayrityksiltä Euroopassa niin sodan kuin rauhan oloissa. Samalla se on ensimmäinen laaja yleisteos valtiojohdon henkilösuojauksesta Suomessa itsenäisyyden alkuajoista aina Kekkonen toiseen kauteen.

Kirjassa käydään läpi valtio- ja sotilasjohtoon kohdistuneita salamurhia ja niiden yrityksiä. Tapausesimerkit vievät lukijan Euroopan levottomien vuosikymmenten halki ja kertovat, miten Hitleriä, Churchillia ja de Gaullea suojeltiin onnistuneesti attentaattirytysten pitkältä sarjalta. Samalla pohditaan, miksi turvatoimet pettivät monissa muissa tapauksissa.

Murhasuunnitelmien kohteiksi ovat joutuneet myös Suomen valtionjohtajat. Tämä teos sisältää yksityiskohtaista tietoa muun muassa Rytiin, Mannerheimiin, Paasikiveen ja Kekkoneseen kohdistuneista uhkista ja niiden torjunnasta.

MIKKO TYNI (s. 1985) on palkittu tietokirjailija, joka on perehtynyt laajasti muun muassa tiedustelun ja henkilösuojauksen historiaan. Aiemmin häneltä on julkaistu teos *Marsalkan muskettisoturit - Mannerheimin henkivartiointi ja turvallisuus 1918-1946*.

9 789523 826991

KL 91.8
ISBN 978-952-382-699-1

DOCENDO
www.docendo.fi

Kansi: Jarkko Lemetyinen